

NIEUW-GUINEA VAN KWESTIEUS TOT KWESTIE

- augustus 1948 tot augustus 1949 -

J.E.C.M. van Oerle

Inleiding

Het belangrijkste wapenfeit van het eerste kabinet-Drees (1948-1951) was de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië, december 1949. De Ronde Tafel Conferentie (RTC) die daaraan vooraf ging, was op het laatste moment bijna door het laatste agendapunt mislukt. Het agendapunt betrof de status van Nieuw-Guinea. Bij de aanvang van de RTC, in augustus 1949, was Nieuw-Guinea niet per ongeluk achteraan op de agenda beland. Bij alle deelnemers aan de conferentie was bekend, dat het hier ging om een potentieel struikelblok. Op voorstel van de United Nations Commission for Indonesia (UNCI), die de onderhandelingen begeleidde, werden eerst de andere kwesties tot een oplossing gebracht. Nieuw-Guinea werd dus niet tijdens de RTC (augustus-november 1949) de kwestie, die dertien jaar lang de relaties tussen Nederland en Indonesië zou belasten, maar was dat al eerder.

In augustus 1948 kwam het kabinet Drees-Van Schaik tot stand. Het kabinet steunde op de fracties van KVP, PvdA, CHU en VVD. Noch tijdens de formatie, noch in het regeerakkoord, noch in de regeringsverklaring, noch in de troonrede de maand daarop, werd met een woord over Nieuw-Guinea gerept. Kennelijk voorzag niemand een Nieuw-Guinea-kwestie.

Dit opstel wil inzicht bieden in de oorzaken van het feit dat binnen één jaar na het aantreden van het eerste kabinet-Drees Nieuw-Guinea een twistappel werd, niet alleen tussen Nederland en Indonesië, maar ook tussen de verschillende parlementaire fracties aan het Binnenhof.

Nieuw-Guinea: ruimte voor volksplantingen, 1945-1948

In de kabinetten Schermerhorn-Drees (1945-1946) en Beel (1946-1948) was incidenteel over Nieuw-Guinea gesproken. Er was echter geen sprake van, dat het kabinet Drees-Van Schaik bij zijn aantreden een vastomlijnd standpunt aantrof. De twee voorgaande kabinetten hadden inzake Nieuw-Guinea een zeer ambivalente politiek gevoerd. Op de conferentie van Malino, juli 1946, waar de grondslagen werden gelegd voor de federale opbouw van de toekomstige onafhankelijke Verenigde Staten van Indonesië, werd Nieuw-Guinea nog zonder veel discussie gerekend tot de over te dragen gebieden.¹

¹ De vertegenwoordiger van Nieuw-Guinea, Kasiepo, sprak zich uit voor een samengaan met de Zuid-Molukken. Zie Chris van Esterik, *Nederlands laatste bastion in de Oost. Economie en politiek in de Nieuw-Guinea-kwestie* (Baarn 1982) p. 29.

Op de conferentie van Pangkalpinang, september 1946, had men veel begrip getoond voor de wensen van de 'Grootere Nederland Aktie', een groepering van vooral Indo-Europeanen, die Nieuw-Guinea claimde voor de stichting van een van Indonesië afgescheiden Nederlandse 'volksplanting'. Het kwam echter niet tot een ondubbelzinnig Nederlands standpunt.²

Tijdens de onderhandelingen van de Nederlandse Commissie-generaal met de republikeinen te Linggajati, november 1946, vormde Nieuw-Guinea geen punt van bespreking.³ Dat werd het pas toen het Linggajati-akkoord in de Tweede Kamer werd behandeld. De ongewoon heftige en emotionele reacties op het akkoord - dat een de facto erkenning van de 'Republiek Indonesia' van Sukarno en Hatta in zich droeg - zorgden ervoor dat minister Jonkman het akkoord ging aankleden om zo een meerderheid in de kamer veilig te stellen. Eén van de kledingstukken was de verklaring namens de regering 'dat Zij wenscht, dat (...) ook Nieuw-Guinea een eigen status ten opzichte van het Koninkrijk (nieuwe stijl) en de Verenigde Staten moet kunnen verkrijgen, al zou misschien de autochthone bevolking zich nog moeilijk kunnen uitspreken; in het bijzonder immers behoort daar de mogelijkheid opengehouden te worden voor grotere volksplantingen van Nederlanders, op de eerste plaats van Indische Nederlanders, die onder eigen bestel willen leven.'⁴

Jonkman haalde aldus één van de angels uit het parlementaire debat. Uit zijn eigen PvdA-fractie kwam weliswaar een waarschuwend woord van zijn voorganger Logemann tegen het stichten van een nieuwe kolonie⁵, maar de PvdA maakte daar geen breekpunt van. Integendeel: in een door de KVP-leider Romme opgestelde motie, door PvdA-fractievoorzitter Van der Goes van Naters medeondertekend, werd vastgesteld dat de verklaringen van Jonkman werden beschouwd als bindend onderdeel van het akkoord.

Hiermee was de kiem voor de latere Nieuw-Guinea-kwestie gelegd, maar ook niet meer dan dat. Jonkman zei immers slechts, dat de mogelijkheid opengehouden moest worden, dat Nieuw-Guinea buiten de Verenigde Staten van Indonesië zou blijven.

Op de bijna gelijktijdig gehouden conferentie van Den Pasar leidde de uitspraak van Jonkman desondanks tot grote commotie. De conferentie was bedoeld om een start te maken met de federale opbouw van de toekomstige staat. Opgericht werd de eerste grote deelstaat, Oost-Indonesië. De Indonesische

² P.B.R. de Geus, *De Nieuw-Guinea-kwestie. Aspecten van buitenlands beleid en militaire macht* (Leiden 1984) p. 27. Ook de Commissie-generaal was in Pangkalpinang, vlak voordat zij haar onderhandelingen met de republikeinen begon. Uit het dagboek dat haar voorzitter, de oud-premier Schermerhorn (PvdA), in deze dagen bijhield, blijkt, dat deze weinig oog had voor de valkuil Nieuw-Guinea. Hij vond het geheel vooral 'een slaapverwekkende bezigheid'. Zie C. Smit, *Het dagboek van Schermerhorn I* (Groningen 1970) p. 28.

³ Van Esterik, *Nederlands laatste bastion*, p. 30.

⁴ *HTK 1946-1947*, p. 709.

⁵ *Ibidem*, p. 881. Zie ook J.J.P. de Jong, *Diplomatie of strijd. Het Nederlands beleid tegenover de Indonesische revolutie 1945-1947* (Amsterdam 1988) p. 305-306.

gesprekspartners lieten overduidelijk weten, dat Nieuw-Guinea onderdeel diende te zijn of te worden van die deelstaat. Luitenant-Gouverneur-Generaal Van Mook stelde hen deels gerust met de stellige verklaring 'dat het de bedoeling is het gebied binnen het raam van de Verenigde Staten van Indonesië te houden.'⁶

Het akkoord van Linggajati werd begin 1947 getekend, maar met de vaststelling dat de republikeinen zich niet gebonden achtten aan de nadere verklaringen van Jonkman noch aan de motie Romme-Van der Goes van Naters.

Hierna bleef de kwestie rusten. Er volgde een militaire actie tegen de republiek in de zomer van 1947, beëindigd door een bestand. Met een nieuw akkoord, januari 1948 gesloten op het Amerikaanse marineschip 'Renville', bevestigde de uitgangspunten van Linggajati maar sprak met geen woord over Nieuw-Guinea. Er waren stevige debatten in de Tweede en Eerste Kamer over de voorgestelde Grondwetswijziging, die de voorgenomen soevereiniteitsoverdracht mogelijk moest maken, maar ook daarin speelde Nieuw-Guinea geen rol. In alle rust werkte een door Van Mook ingestelde studiecommissie aan een rapport over de mogelijkheden en de toekomst van Nieuw-Guinea en dat was alles.⁷

'De reddingsplank van de Nederlandse stam', augustus-oktober 1948

De verkiezingen van juli 1948 brachten twee felle opposanten van het Indonesiëbeleid in de Tweede Kamer. Voor de ARP nam zitting P.S. Gerbrandy, premier van de oorlogskabinetten in Londen. Op een eigen lijst debuteerde oud-minister van Koloniën Ch.I.J.M. Welter als kamerlid, na eerder dat jaar gebroken te hebben met de KVP. Zij brachten meer felheid in de kamerdebatten. Beiden waren voorman van het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid, dat zich actief verzette tegen de voorgenomen dekolonisatie.

Welter sneed het onderwerp Nieuw-Guinea aan op 25 oktober 1948 tijdens het kamerdebat over de Noodwet-Indonesië.⁸ In het voorlopig verslag - vastgesteld op 22 oktober 1948 - ⁹ had hij al op laten nemen dat Nieuw-Guinea in ieder geval uitgesloten zou moeten worden van de werking van de nieuwe wet. 'Nieuw-Guinea is niet alleen uit strategisch en economisch oogpunt van grote betekenis, het biedt waarschijnlijk mogelijkheden voor emigratie herwaarts van Nederlanders, welke omstandigheden van zodanig gewicht zijn, dat aan geen Regering de macht behoort te worden gegeven maatregelen te treffen, welke de

⁶ De Geus, *Nieuw-Guinea-kwestie*, p. 33.

⁷ *Ibidem*, p. 37. De studiecommissie was door Van Mook toegezegd op de conferentie van Den Pasar, maar door hem eerst in maart 1948 ingesteld.

⁸ Deze wet maakte het de regering mogelijk om in Indonesië wettelijke maatregelen te nemen, welke eerst achteraf door de Kamers zouden worden goedgekeurd. Zie Th. C. de Graaf, 'Een nutteloze noodwet', *Politiek(e) Opstellen* 3 (1982) p. 20-37.

⁹ *HTK 1948-1949*, Bijl. 1018, nr. 3, VV.

toekomstige staatkundige positie van dit gebiedsdeel op enigerlei wijze prejudiciëren.¹

In zijn memorie van antwoord¹⁰ schreef de nieuwe minister van Overzeese Gebiedsdelen, de KVP-er E. Sassen, dezelfde dag nog 'dat niet geprejudicieerd zal worden ten opzichte van de positie van Nieuw-Guinea. Uiteraard zal de regering dit dus ook niet doen bij maatregelen krachtens de onderhavige wet te treffen.'

Op zich was er nog niets nieuws onder de zon. Welter vroeg echter nadere uitleg in de Kamer. 'Ik versta dit zó, dat de positie van Nieuw-Guinea te zijner tijd zal worden gemaakt tot een punt van overleg met de Staten-Generaal, zonder dat deze zich geplaatst zullen zien voor voorlopige maatregelen, welke hun vrijheid beperken.' Welter zag in Nieuw-Guinea een politiek en economisch 'reservaat', de 'reddingsplank (...) van de Nederlandse stam.'¹¹ Nieuw-Guinea moest in de toekomst voor Nederland behouden blijven, was zijn boodschap.

Hij kreeg bijval vanuit één der coalitiefracties. CHU-fractievoorzitter H.W. Tilanus citeerde de memorie van antwoord ten aanzien van Nieuw-Guinea en sprak met nadruk 'zeer veel instemming' uit.¹²

Daar bleef het bij. Dat de kwestie-Nieuw-Guinea nog steeds niet behoorde tot de kernvraagstukken, moge blijken uit het feit, dat de minister in zijn antwoord aan de Kamer er niet over sprak en dat noch Welter, noch Tilanus er in tweede instantie op terugkwamen.¹³

'Dit kunnen wij voor Nederland reserveren', november 1948-februari 1949

In november 1948 vertrok de minister van Buitenlandse Zaken, D.U. Stikker (VVD), naar Indonesië om daar directe besprekingen aan te gaan met de leiders van de 'Republik Indonesia'. De besprekingen hadden een informatief doel: Stikker wilde onderzoeken of er mogelijkheden waren om tot een vreedzame incorporatie van de republikeinen in een te vormen Federale Interim Regering te komen. Aan die FIR zou dan later conform de Nederlandse Grondwet de soevereiniteit kunnen worden overgedragen. Deze gesprekken werden in

¹⁰ *Ibidem*, nr. 4, MvA.

¹¹ *HTK* 1948-1949, p. 120. Welter had in 1935 met oud-gouverneur-generaal D. Fock het Nieuw-Guinea Comité opgericht. Zie: P.J. Drooglever, *De Vaderlandse Club 1929-1942* (Franeker 1930) p. 198.

¹² *Ibidem*, p. 123.

¹³ C.V. Lafeber, *Nieuw-Guinea en de Volkskrant* (Assen 1968) p. 18, meent desondanks dat op dit moment het verzet tegen een overdracht van Nieuw-Guinea 'in principe de strijd gewonnen' heeft. Deze opvatting is geforceerd, gezien het feit, dat Sassen niet afweek van de lijn-Jonkman en de interpretatie van Welter ontkend, noch bevestigd heeft. Hij heeft slechts toegezegd in de periode november 1948 tot en met juni 1949 niet buiten de kamers om over de positie van Nieuw-Guinea te besluiten; de noodwet had immers een beperkte geldingsduur.

december gevolgd door een tweede ronde, waaraan ook minister Sassen deelnam. Ze liepen stuk op de weigering van de republiek haar eigen leger op te heffen.¹⁴

Tijdens een gesprek dat Stikker op 5 november 1948 had met Hatta, de republikeinse premier en vice-president, werd ook de toekomstige positie van Nieuw-Guinea aan de orde gesteld. Het verslag dat Stikker aan zijn collega-ministers schreef zegt hierover: 'Hatta deelde nog mede, dat Nieuw-Guinea hem niet interesseerde; dit hoort niet bij Indonesië, (...) dit kunnen wij voor Nederland reserveren tenzij wij willen toegeven aan Oost-Indonesië, waarvoor m.i. geen aanleiding is.'¹⁵

De mededeling van Hatta viel tijdens een informeel, persoonlijk onderhoud. Zij kan dan ook slechts gezien worden als Hatta's persoonlijke mening op dat moment.

Er werd desondanks door Nederlandse bewindslieden een veel groter gewicht aan gegeven. Premier Drees bijvoorbeeld heeft ook later nog deze uitspraak van Hatta gehanteerd als een argument tegen overdracht.¹⁶ Stikker meent in zijn memoires 'dat Hatta wellicht een oplossing had kunnen vinden, indien er geen tweede politieke actie zou zijn geweest.'¹⁷ Ook deze opmerking stoelt op de uitspraak van Hatta in november 1948. Stikker zag met enig *dédain* voorbij aan het feit, dat er sinds Den Pasar vooral in kringen van de Oost-Indonesische federalisten grote bezwaren bestonden tegen het niet overdragen van Nieuw-Guinea. Of Hatta ook die bezwaren had kunnen oplossen?

Hoe het ook zij, na het vastlopen van de onderhandelingen volgde de tweede zogenoemde 'politieke' actie, waarbij Hatta, president Sukarno en andere republikeinse leiders werden geïnterneerd.

De actie had een averechtse werking. De federalisten waren niet bereid om zonder de republikeinen een FIR te vormen. De republikeinse leiders wensten niet eerder te onderhandelen dan nadat zij in hun gezag als regering hersteld waren. Internationaal werd Nederland in het defensief gedrongen, met name ook door de westerse bondgenoten.

Nederland poogde het initiatief te hernemen via het zogeheten plan-Beel. De oud-premier, die in november Van Mook was opgevolgd als hoogste Nederlandse gezagsdrager in Indonesië, de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK), stelde voor om de interimperiode over te slaan en de soevereiniteit vóór 1 april 1949 over te dragen aan een federale regering der Ver-

¹⁴ Zie P.F. Maas, *Indië verloren, rampspoed geboren. Het moeizame afscheid van Indië van Van Mook, Stikker en Sassen* (Dieren 1983) p. 39-68.

¹⁵ ARA, Archief D.U. Stikker, inv. nr. 2. 21. 156, doosnr. 46. 7. D. Zie ook Marnix F. Westers, *Mr. D.U. Stikker en de na-oorlogse reconstructie van het liberalisme in Nederland* (Amsterdam 1988) p. 134.

¹⁶ John Jansen van Galen en Herman Vuijsje, *100 Jaar Drees. Wethouder van Nederland* (Houten 1986) p. 29.

¹⁷ D.U. Stikker, *Memoires. Herinneringen uit de lange jaren waarin ik betrokken was bij de voortdurende wereldcrisis* (Rotterdam en 's-Gravenhage 1966) p. 193.

enigde Staten van Indonesië, waarin de republikeinen een derde der zetels zouden krijgen. Met die regering zou daarna nader onderhandeld worden over financieel-economische, militaire en culturele akkoorden, over een te sluiten Nederlands-Indonesische Unie en over een grondwet. De soevereiniteitsoverdracht zou in eerste instantie beperkt zijn. Het plan werd met enige nuances begin februari 1949 door de Nederlandse regering overgenomen.¹⁸

Op dat moment werd de kwestie-Nieuw-Guinea plotseling actueel. De Nederlandse regering diende met spoed maatregelen te treffen om Nieuw-Guinea buiten de zo sterk naar voren gehaalde soevereiniteitsoverdracht te houden, of tenminste de mogelijkheid daartoe nadrukkelijk open te houden.

Tussentijds trad minister Sassen af, omdat zijn wijzigingsvoorstellen van het plan-Beel in het kabinet onvoldoende steun kregen.¹⁹ Zijn opvolger was partijgenoot Van Maarseveen.

Geen opberggebied maar Nieuw-Nederland, februari-maart 1949

Op 8 en 9 februari 1949 debatteerde de Tweede Kamer over de begroting van het departement van Overzeese Gebiedsdelen. Het debat werd beheerst door het plan-Beel. Op 9 februari, nadat de verschillende kamerleden gesproken hadden, werd de vergadering geschorst, op verzoek van minister Sassen die een gedegen antwoord wenste voor te bereiden. In feite was hij in conflict geraakt met enkele collega's onder wie Stikker. Sassen trad vervolgens af en de regering antwoordde de Kamer een week later bij monde van Van Maarseveen.

Nieuw-Guinea kwam aan bod in de pleidooien van de kamerleden F.H. van de Wetering (CHU)²⁰ en H.J.W.A. Meijerink (ARP).²¹ Van de Wetering, lid van een de regering schragende fractie, riep het kabinet op zich nu eindelijk uit te spreken over de toekomstige status van Nieuw-Guinea. Met de minis-

¹⁸ Maas, *Indië verloren*, p. 81-88.

¹⁹ *Ibidem*, p. 74-91.

²⁰ F.H. van de Wetering was voor de oorlog als predikant verbonden geweest aan de N.H.-zending in Indonesië voordat hij burgemeester werd van Palembang. De oorlog bracht hij door in Japanse interneringskampen.

²¹ H.J.W.A. Meijerink was van 1919 tot en met 1934 directeur van de Christelijk Hollandsch-Inlandsche Kweekschool te Solo. Terug in Nederland werd hij in 1937 kamerlid voor de ARP.

ter (in diens memorie van antwoord)²² was hij van mening dat van zelfbeschikkingsrecht der Papoea's - 'deze eenvoudige Melanesiërs, want het zijn geen Indonesiërs' - geen sprake kon zijn. 'Laat de Regering niet de beslissing uitstellen om zogenaamde tactische redenen, om geen aanstoot te geven aan internationale bemoeizucht, om de zo kort geleden in het leven geroepen negara's niet voor het hoofd te stoten, al zijn hun belangen nader in te schakelen, en om de schijn te vermijden, dat Nederland hier belangen zou willen scheppen. Neen (...) laat ons onomwonden zeggen, dat Nederland ten opzichte van Nieuw-Guinea een eigen kans en taak heeft. Laat ons mannen en kapitaal verschaffen om deze donkere, woeste, gesloten gebieden, waar Papoea's in de meest primitieve staat leven en door ziekten en levensomstandigheden dreigen achteruit te gaan en uit te sterven, tot open bebouwde, rijke gebieden om te bouwen. Laat Nederland tonen, dat het geen klein vergeten landje aan de Noordzee is, dat binnen zijn landsgrenzen wordt teruggedrongen, maar dat het nog altijd die oude, taaie en vasthoudende geest bezit om van Nieuw-Guinea een Nieuw-Nederland te maken. Dan zullen ook de dromen en verlangens van tienduizenden Indische Nederlanders in vervulling gaan, die op Java straks nauwelijks een bestaansmogelijkheid zullen hebben. Dan zal het niet nodig zijn om te kibbelen over de vraag, of de Indo-Europeaan wel Nederlander zal blijven of het Indonesisch Staatsburgerschap moet aanvaarden maar dan zullen Nieuw-Guinea en zijn herboren Staat hem een nieuw vaderland zijn.'²³

Het anti-revolutionaire oppositielid Meijerink was genuanceerder in zijn pleidooi. Anders dan Van de Wetering sprak bij over een 'vraagstuk' dat 'niet met een slagwoord, noch naar de ene, noch naar de andere zijde is op te lossen.' Hij verweet de regering echter wel, dat deze het probleem voor zich uit schoof. Kolonisatie door Indo-Europeanen achtte hij enkel kansrijk met forse financiële steun en indien ervaren Nederlandse boeren meegingen.²⁴

Van Maarseveen reageerde afhoudend in zijn repliek op 16 februari 1949. In de voorbereiding van de uiteindelijke, bij de soevereiniteitsoverdracht te regelen status zou op Nieuw-Guinea een bewind worden gevoerd dat met 'alle bijzondere omstandigheden' rekening zou houden. Over dat bewind was nog overleg gaande met de HVK, Beel.²⁵

Iets explicieter was zijn ambtgenoot zonder portefeuille, L. Götzen (partijloos) die zijn repliek aanvulde. 'Ten aanzien van de emigratie van Indische Nederlanders naar Nieuw-Guinea (...) stelt de Regering zich op het standpunt,

²² HTK 1948-1949, Bijl. A, 1000-XIII, nr. 7, MvA, p. 10. Minister Sassen herhaalde bijna letterlijk het standpunt van zijn voorganger Jonkman, eind 1946. In het voorlopig verslag hadden de christelijk-historischen nadrukkelijk gevraagd naar de toekomstige status van Indo-Europeanen en van Nieuw-Guinea. *Ibidem*, nr. 6, VV, p. 4.

²³ HTK 1948-1949, p. 1203.

²⁴ *Ibidem*, p. 1218.

²⁵ *Ibidem*, p. 1252-1253.

dat in het bijzonder in dit gebiedsdeel de mogelijkheid behoort te worden opengehouden voor grotere volksplantingen van Nederlanders, in het bijzonder van Indische Nederlanders.' Eerst was echter nodig duidelijkheid over de precieze mogelijkheden die Nieuw-Guinea kon bieden. Het verslag van de studiecmissie was nog niet voorhanden. 'Zodra vaststaat tot welke omvang kolonisatie mogelijk is, zal de Regering zich mede nader kunnen beraden in hoever het haar mogelijk zal zijn financiële steun te bieden.' Götzen maakte nog melding van een op Nieuw-Guinea uit te voeren 'proefkolonisatie'.²⁶ Onduidelijk bleef of de bedoelde 'volksplantingen' onder Indonesische of Nederlandse souvereiniteit zouden plaats vinden.

Van de Wetering, in zijn replek op 18 februari 1949, was er nog niet helemaal gerust op. Voor Nieuw-Guinea achtte hij een grootscheepse aanpak nodig, waarbij het gebied als meer werd gezien dan 'een soort opberggebied voor Indische Nederlanders, waar men geen weg mee weet.'²⁷ Minister Götzen reageerde laconiek door de afgevaardigde nogmaals te vragen het rapport van de studiecmissie af te wachten.²⁸ De ARP-fractie, inclusief Meijerink, diende een motie van wantrouwen in, die slechts steun kreeg van de eigen leden en van de SGP-fractie. De motie was gericht tegen het gehele Indonesië-beleid; Nieuw-Guinea werd er niet met name in genoemd.²⁹

'Een pied-à-terre in de Oost', april-juni 1949

Het plan-Beel kwam niet tot uitvoering. De republikeinen bleven bij hun eis om voorafgaand aan onderhandelingen in Jogyakarta hersteld te worden in hun gezag als regering der republiek. De federalisten sloten zich bij die eis aan. De Veiligheidsraad dwong Nederland vervolgens om te gaan onderhandelen over een terugkeer van de republikeinse leiders naar Jogyakarta.

Moeizame onderhandelingen in april en mei 1949 leidden uiteindelijk tot een akkoord, waarbij de terugkeer werd gekoppeld aan de bereidheid van de republikeinen deel te nemen aan een Ronde Tafel Conferentie. Beel zag te veel Nederlandse concessies in het akkoord en trad af.³⁰

Van Maarseveen benutte de impasse onder andere om wat enige stappen te nemen inzake Nieuw Guinea. Eind maart 1949 gaf hij Beel opdracht om Nieuw-Guinea formeel volledig af te scheiden van Oost-Indonesië.³¹ Op 12 mei 1949

²⁶ *Ibidem*, p. 1258.

²⁷ *Ibidem*, p. 1284.

²⁸ *Ibidem*, p. 1312.

²⁹ *Ibidem*, p. 1299, 1313.

³⁰ L.G.M. Jaquet, *Minister Stikker en de souvereiniteitsoverdracht aan Indonesië. Nederland op de tweesprong tussen Azië en het Westen* ('s-Gravenhage 1982) p. 236-291.

³¹ ARA, Archief L.J.M. Beel, inv. nr. 2.21.17, omslag 213, telegram Van Maarseveen aan Beel, 29 mrt. 1949. Zie voor de oude claim op Nieuw-Guinea van het Sultanaat Tidore: J. van Baal, *Ontglipt verleden II* (Franeker 1989) p. 139-161. Het uiteindelijke besluit tot afscheiding viel op 8 juli 1949.

vroeg hij Beel naar 'de wenselijkheid om de vertegenwoordigers van de Papoease bevolking gelegenheid te geven zich ten aanzien van de plaatsbepaling van Nieuw-Guinea in de staatkundige verhoudingen uit te spreken 'en naar het tijdstip waarop dit het best kon geschieden.³² Beel nam de volgende dag om andere redenen ontslag en het antwoord kwam dus van anderen, veel later.

In april was het rapport van de Studiecommissie gereed gekomen, waarin onder andere werd vastgesteld 'dat hier de democratie tot een aanfluiting zou worden gemaakt.' De Papoea's waren nog niet toe aan het maken van een zelfstandige keuze.³³ Van Maarseveen ontving het rapport eerst maanden later. Tijdens de Nederlands-Indonesische onderhandelingen over de terugkeer van de republikeinse gezagsdragers werd over Nieuw-Guinea niet gesproken. Dat gebeurde wel direct erna. De Nederlandse onderhandelaar J. van Roijen gaf in een gesprek met de republikeinse president Sukarno te kennen dat Nieuw-Guinea geen onderdeel van Indonesië was. Sukarno liet bij die gelegenheid duidelijk blijken op overdracht van Nieuw-Guinea te staan.³⁴ Een geheel andere opvatting dan die van Hatta eerder, maar door de Nederlandse regering volstrekt genegeerd. 'Den Haag' luisterde selectief.

In de vergadering van de ministerraad van 7 juni 1949 kwam de toekomstige status van Nieuw-Guinea uitvoerig aan bod. Minister Van Maarseveen stelde, dat Indonesië geen recht kon doen gelden op het gebied. Nieuw-Guinea had onder Nederlandse voogdij veel betere ontwikkelingskansen. Nederland had Nieuw-Guinea nodig voor het ter plaatse kunnen opvangen van personen die voor Nederland gewerkt hadden en zich in een onafhankelijk Indonesië niet veilig achtten. Nieuw-Guinea kon bovendien als emigratie-object dienen voor Nederlanders. Een Nederlandse 'pied-à- terre in de Oost' was ook van belang voor het voortbestaan na de soevereiniteitsoverdracht van de Koninklijke Parketvaart Maatschappij. Beel, op uitnodiging aanwezig in de vergadering om met de ministers allerlei aspecten van de Indonesische kwestie te bespreken, voegde hieraan nog één argument toe. Nieuw-Guinea zou in de toekomst vooral van belang zijn voor de Koninklijke Marine. Geen van de aanwezige ministers trok ook maar een van deze argumenten in twijfel. Blijkbaar stemden zij in met een koers gericht op behoud van de Nederlandse soevereiniteit over Nieuw-Guinea. Beel waarschuwde het kabinet wel, dat deze kwestie met de nodige omzichtigheid op de aanstaande RTC ter sprake gebracht moest worden.³⁵

³² ARA, Archief Beel, omslag 211, Indië-dagboek Beel, 13 mei 1949.

³³ Het rapport geciteerd bij: J. van Baal, *Het Nieuw-Guinea vraagstuk. Een opgave voor de natie* (Kampen 1959) p. 17.

³⁴ De Geus, *Nieuw-Guinea-kwestie*, p. 45.

³⁵ ARA, Notulen MR, inv. nr. 2.02.05, doosnr. 392, 7 juni 1949.

De op de Van Roijen-Rum-verklaringen³⁶ volgende onderhandelingen, bedoeld voor een nadere uitwerking ervan, raakten begin juni in een impasse.

Om tot een oplossing te geraken reisde Van Maarseveen zelf naar Indonesië op 17 juni 1949. Hij had daar onder andere een langdurig gesprek met de leden van de studiecommissie. Daarin werd vastgesteld, dat er over de natuurlijke rijkdommen van Nieuw-Guinea weinig met zekerheid was te zeggen, zij het dat er in ieder geval aardolie te vinden was. Van Maarseveen vernam dat voor het openleggen van het gebied jaarlijks minimaal 16 miljoen gulden nodig zou zijn en dat de kosten van het door Götzen in de kamer genoemde proefkolonisatieplan geraamd werden op 30 miljoen. Hij trok hieruit direct de conclusie 'dat noch Oost-Indonesië, noch de VSI voorlopig in staat zijn Nieuw-Guinea tot welvaart te brengen.'³⁷ Als kolonisatie- en emigratieobject werd Nieuw-Guinea dan wel minder interessant, maar de minister hield voldoende argumenten over om vast te houden aan zijn koers.

Opnieuw werd een moeizaam akkoord bereikt. Belangrijk in dit kader was dat Nederland voorstelde op de Ronde Tafel Conferentie van Nieuw-Guinea een apart agendapunt te maken. De republikeinen en federalisten gingen hiermee akkoord met de kanttekening, dat zij van mening waren, dat Nieuw-Guinea onderdeel diende te gaan uitmaken van de toekomstige VSI.³⁸

Begin juli 1949 stond daarmee vast, dat de status van Nieuw-Guinea gedurende de RTC een voornaam punt van discussie zou kunnen worden. Nog niet was duidelijk of Nederland daadwerkelijk zou vasthouden aan het behoud van het gebied. De minister van Overzeese Gebiedsdelen streefde daar weliswaar naar, maar of zijn beleid gedekt werd door een parlementaire meerderheid moest nog blijken.

Voor de Kroon behouden, juli-augustus 1949

Op 13 juli 1949 legde Van Maarseveen een regeringsverklaring af in de Tweede Kamer. De Kamer vergaderde achter gesloten deuren, op verzoek van de regering, die risico's vreesde bij een openbare behandeling op een moment dat het akkoord nog niet door de republikeinse regering was bekrachtigd.

In het debat stelde ARP-fractievoorzitter J. Schouten, dat de regering een duidelijker standpunt ten aanzien van Nieuw-Guinea had dienen in te nemen. Als argument noemde hij expliciet de positie van de Indische Nederlanders. Zijn standpunt werd overgenomen door Welter en Tilanus. Van Maarseveen verdedigde zich met de stelling, 'dat daaromtrent rapporten zijn uitgebracht, waarover het kabinet zich nog moet beraden, omdat zij eerst onlangs ter kennis

³⁶ Op 7 mei 1949 bereikte Van Roijen een principe-akkoord met de republikeinse onderhandelaar Rum, dat voorzag in een terugkeer van Hatta en Sukarno c.s. naar Jogyakarta.

³⁷ Verslag Van Maarseveen van zijn bezoek aan Indonesië (20-29 juli 1949), 6 juli 1949, in: Archief W. Drees, map 110, in kopie aanwezig op CPG.

³⁸ De Geus, *Nieuw-Guinea-kwestie*, p. 46.

van het Kabinet zijn gekomen.' Hij citeerde overigens wel uit het rapport van de studiegroep om de kamer te laten zien, dat de zaak minder eenvoudig lag dan door Schouten werd voorgesteld.³⁹

Het debat werd afgesloten met de openbaar te maken afspraak, dat nog vóór de aanvang van de RTC een openbaar kamerdebat zou volgen.⁴⁰ Dat debat volgde op 16 en 17 augustus 1949. Het was aan de vooravond van de Ronde Tafel Conferentie. Vanaf de zijlogen volgden de inmiddels overgevoegen Indonesische conferentie-deelnemers de debatten. Onder die omstandigheden moesten bijna alle sprekers zich in hun uitingen matigen.⁴¹

Nieuw-Guinea nam in het debat een prominente plaats in, zij het dat de kwestie niet behoorde tot de kern van het debat. Schouten sprak helder en duidelijk uit 'dat Nieuw-Guinea niet mag worden gevoegd bij de staat Oost-Indonesië, noch mag worden toegevoegd aan de Verenigde Staten van Indonesië.'⁴² Welter sloot zich daar bij aan en sprak 'het vertrouwen' uit 'dat de Regering bij de a.s. Ronde-tafelconferentie Nieuw-Guinea zal weten te behouden voor de Kroon der Nederlanden (...) en dat hij met name zal weten te vermijden, dat Nieuw-Guinea wordt een soort ruilobject voor andere concessies.'⁴³ Ook SGP-fractievoorzitter, dominee P. Zandt volgde deze lijn. 'Want als Nieuw-Guinea in handen van de Verenigde Staten van Indonesië komt, wat wordt het dan anders dan een kolonie, daar zijn bevolking allerminst voor zelfbestuur rijp is?'⁴⁴ CHU-woordvoerder Van de Wetering herhaalde het door hem in februari ingenomen standpunt: niet overdragen.⁴⁵

Nieuw en zeer belangrijk was de interventie van VVD-fractievoorzitter P.J. Oud: 'Hier geldt van tweeën één: of de bevolking van Nieuw-Guinea is in staat eigen lot te bepalen en dan behoort zij daartoe in de gelegenheid te worden gesteld, of zij is niet in staat eigen lot te bepalen en dan behoort de Nederlandse souvereiniteit gehandhaafd te blijven totdat zij het wel kan. In geen geval mag Nieuw-Guinea een onderhandelingsobject worden tussen Nederland en Indonesië, want dat zou betekenen een overgang van de ene koloniale status in de andere (...).'⁴⁶

Voor de uiteindelijke overdracht van de souvereiniteit was een twee-derde meerderheid in de Kamers nodig. De regering kon daarbij de steun van de CHU-fracties ontberen, maar niet ook nog die der VVD-fracties. Na de stellingname van Oud in dit debat stond vast dat het resultaat van de Ronde Tafel

³⁹ Archief Tweede Kamer 's-Gravenhage heeft het stenografisch verslag.

⁴⁰ *HTK 1948-1949*, p. 1679-1680.

⁴¹ Over de stemming zie A. Stempels, *De parlementaire geschiedenis van het Indonesische vraagstuk* (Amsterdam 1950) p. 214-219.

⁴² *HTK 1948-1949*, p. 1821.

⁴³ *Ibidem*, p. 1828-1829.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1850-1851.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 1837.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 1835.

Conferentie alleen dan een twee-derde meerderheid in de Staten-Generaal zou verkrijgen, indien tenminste Nieuw-Guinea onder Nederlandse souvereiniteit bleef.

Van de twee andere regeringsfracties bleef het standpunt van de KVP onduidelijk. Romme wijdde in zijn betoog geen woord aan Nieuw-Guinea. PvdA-woordvoerder Schermerhorn toonde begrip voor het streven Nieuw-Guinea een 'eigen status' te geven, maar hij verklaarde met nadruk 'dat het belang van Nederland ligt in de samenwerking met de Verenigde Staten van Indonesië. Al hetgeen wij daarvan zouden offeren voor het behoud van Nieuw-Guinea is waarschijnlijk - niemand kan in de toekomst zien - zeer duur betaald.'⁴⁷

Minister Van Maarseveen hield zich op de vlakte met de simpele constatering, dat gelet op de verschillende betogen de regering juist had gehandeld door ten aanzien van Nieuw-Guinea een voorbehoud te maken tegenover de Indonesische gesprekspartners.⁴⁸

Nieuw-Guinea was een kwestie geworden. Schermerhorns profetische blik was aan bijna niemand besteed. In de maanden die volgden zou het standpunt van Oud, Schouten, Van de Wetering, Welter en Zandt enkel meer parlementaire steun krijgen en verharden. Steun kwam er niet alleen van kamerleden, maar ook van ministers als Van Maarseveen en Drees. Wat Oud in augustus 1949 dreef verdient nader onderzoek. Vermoedelijk was het de prijs die hij van de regering vroeg om zijn medewerking aan de souvereiniteitsoverdracht in eigen kring te doen aanvaarden.⁴⁹ Vast staat dat Oud door zijn ondubbelzinnige opstelling de regering voor het blok zette, hoewel voordien de VVD zich nauwelijks uitgelaten had over de toekomstige status van Nieuw-Guinea.

Minister van Maarseveen zal er niet rouwig om zijn geweest. Hij was immers al geruime tijd bezig Nieuw-Guinea buiten de souvereiniteitsoverdracht te houden. Vermoedelijk werd ook hij gedreven door de behoefte de eigen (KVP-)achterban met dit lokaas over de streep te trekken.⁵⁰

De Nieuw-Guinea-kwestie werd op 17 augustus 1949⁵¹ in het Nederlandse parlement geboren. De boreling zou in korte tijd opgroeien voor galg en rad.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 1848. Op 6 augustus voorspelde Hatta, dat Nieuw-Guinea het zwaarste discussiepunt ter RTC zou worden. Zie: *Keesings Historisch Archief 1949-1950*, p. 8248. Ook deze profetie was aan dovemans oren gericht.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 1854.

⁴⁹ Deze verklaring geeft Westers, *Mr. D.U. Stikker*, p. 141.

⁵⁰ J. Bank, *Katholieken en de Indonesische revolutie* (Baarn 1983) p. 489.

⁵¹ In Scheveningen vierden die dag de republikeinse gedelegeerden het feit dat op de kop af vier jaar eerder de Indonesische onafhankelijkheid was uitgeroepen door Sukarno en Hatta. Over het verblijf van Hatta en de zijnen in Scheveningen zie: Gerard Mulder en Paul Koedijk, *H.M. van Randwijk. Een biografie* (Amsterdam 1988) p. 646 en John Coast, *Recruit to revolution. Adventure and politics in Indonesia* (Londen 1952) p. 258-271.